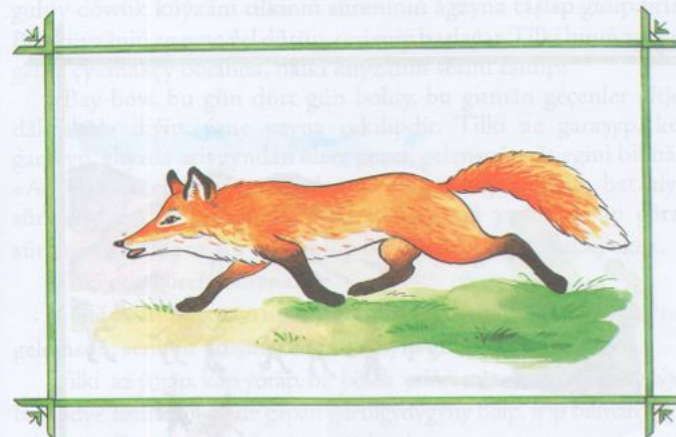

KÜÝZE WE TILKI

Ertekiler

Aşgabat
Türkmen döwlet neşirýat gullugy
2009

KÜÝZE WE TILKI

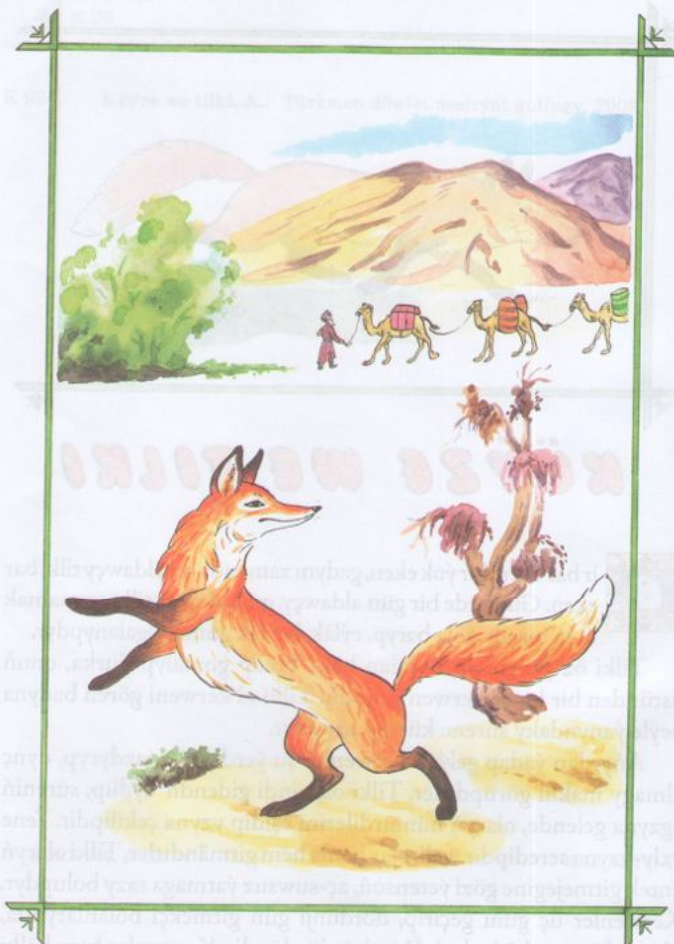

Ir bar eken, bir ýok eken, gadym zamanda bir aldawçy tilki bar eken. Günlerde bir gün aldawçy, guýrukman tilki agynamak üçin bir uly ýola baryp, eýläk-beýläk guma togalanypdyr.

Tilki öz ýanyndan hondan bärsi bolup gomalyp durka, onuň üstünden bir hatar kerwen gelipdir. Tilki ol kerweni gören badyna beýle ýanyndaky sürene kürsöp urupdyr.

Aňyrdan ýadap gelýän kerwenler şu ýerde ýük ýazdyryp, dynç almagy makul görüpdirler. Tilki olar indi gidendir öýdüp, süreniň agzyna gelende, olaryň hümrüderini eşidip yzyna çekilipdir. Ýene yzly-yzyna seredipdir weli, olar heniz hem gitmändirler. Tilki olaryň entek gitmejegine gözi ýetensoň, aç-suwsuz ýatmagarazy bolupdyr. Kerwenler üç günü geçirip, dördünji gün gitmekçi bolanlarynda, olaryň bir suw küýzeleriniň gulpy döwüpdür. Kerwenler hem hälki

gulpy döwük küýzäni tilkiniň süreniniň agzyna taşlap gidipdirler. Boş küýzäniň agzyna ýel düşüp, seslenip başlaýar. Tilki hiniň agzyna gelip, çykmaqçy bolanda, hälki küýzäniň sesini eşidip:

«Baý-bow, bu gün dört gün boldy, bu gitmän geçenler gitjek dälmi?» diýip, ýene yzyna çekilipdir. Tilki az garaşyp, köp garaşyp, ahyrda açlygyndan ölere gezek gelensoň, nätjegini bilmän, «Aç ölenimden-ä her zat edenimem gowudyr» diýip, bat alyp, süreninden çykyp gidipdir. Birwagtdan soň yzyna garap görse, süreniň agzynda adam ýaly bolup bir döwük küýze ýatan eken.

Tilki ony gören badyna:

– Hä...küýzejik, sen meni dört gün aç goýduň. Garnymy doýrup gelemsoň, seni bir edişime seret – diýip gidipdir.

Tilki az ýöräp, köp ýöräp, bir bölek etiň üstünden baryp, ony iýjek bolupdyr. Emma ol ýerde gapan gurulgydygyny bilip, iýip bilmän gaýra çekilipdir. Onýança aňyrdan bir möjek gelip:

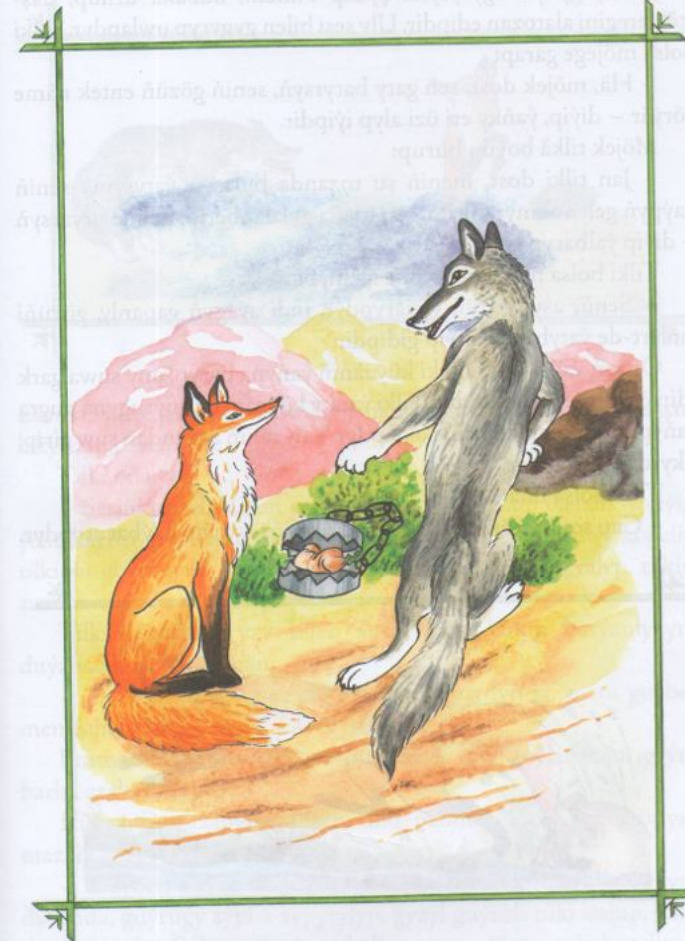
– Ýeri, tilki dost, nämä aňalyp dursuň? – diýipdir.

Tilki möjege garap, ýalym-ýulum edip:

- Salawmaleýkim, möjek aga! – diýipdir.
 Şonda möjek:
 – Şunça salam bermedik bolsaň, seni lak-luk atardym – diýipdir.
 Tilki gorkusyna ýaranjaňlyk edip:
 – Hawa, munyň-a bolmajak zat däl, ýöne meni lak-luk atýançaň,
 hol eti lak-luk at – diýip, eti görkezipdir.
 Möjek tilkiniň bolşuna has geňirgenip:
 – Beýle taýyn et barka, sen näme üçin iýmediň? – diýipdir.
 Tilki:
 – Men seniň geleriňe goýdum – diýende, möjek:
 – Bu et süýjümikä? – diýip sorapdyr.
 Tilki:
 – Elbetde, süýjüdir, etiň hem ajysy bolarmy? Maňa galsa-ha
 lak-luk edäýjek – diýipdir.
 Onda möjek tilkä garap:
 – Işdäň sogan alýarmy? Ýok..., tilki dost, bu etden sen tamakin
 bolma! – diýip, baryp eti iýmekçi bolanda, aýagy gapana düşüpdir.

Möjek aýagynyň agyrysyna çydap bilmän, ikibaka urnup, daş-töweregini alatozan edipdir. Uly sesi bilen gygyryp uwlapdyr. Tilki bolsa möjege garap:

– Hä, möjek dost, sen gaty batyrsyň, seniň gözüň entek näme görýär – diýip, ýaňky eti özi alyp iýipdir.

Möjek tilkä boýun burup:

– Jan tilki dost, meniň şu tozanda bulaşyp ýatyşsma seniň haýpyň gelenokmy? Gaýta, sen maňa gyjالات berip, hemle urýarsyň – diýip ýalbarypdyr.

Tilki bolsa möjegiň üstüne abanyp:

– Seniň asyl gözüň gyzarypdyr, indi aýagyň gapanly, gözüňi mölert-de ýatyber! – diýip gidipdir.

Onsoň ýaňky tilki hälki küýzäniň ýanyna baryp, ony suwa gark edip öldürmekçi bolupdyr. Tilki ýaňky küýzäni öz guýrugyna pugta daňyp, süýröp suwuň içine oklapdyr. Küýzäniň agzyndan suw girip, lakyrdaş başlapdyr.

Tilki bolsa oňa:

– Gap sesiňi, näme, öljegiňe gülýärmiň? – diýip haýbat atypdyr.

Emma küýze şonda-da sesini goýman, gaýta, suw gitdigiçe has gaty lakyrdaş başlapdyr.

Tilki oňa:

– Sesiňi gap diýdigim gap, bolmasa gark bolup ölersiň – diýip, ýene haýbat atypdyr. Emma gitdigiçe küýzäniň içiniň suwy köpelip, tilkiniň guýrugyna agram salyp başlapdyr, ol barha agramlyp, tilkini suwuň içine dartyp ugrapdyr.

Tilki küýzäniň yzy bilen suwa gark bolup barýanlygyny duýanson, çydap bilmän:

– Eý, waý, küýze jan, guýrugymy gopardyň-la, meni goýber, men ýalňysdym – diýip, ýalbaryp başlapdyr.

Emma tilki näçe ýalbarsa-da, küýze ony goýbermän, gaýta, barha aşak dartypdyr.

Küýzäniň gazabyna düşen tilki özüniň aman sypmajagyna mazaly gözi ýetensoň:

– Goýber, küýze dogan, men ölýän! – diýip bat bilen yzyna dyzanda, guýrugy sypba-sypyrylyp, gyzyl guýruk tilki bolup, suwdan çykypdyr. Şol wagtlar hem hälki gapana düşen möjek gelip:

– Ýeri tilkijik, ele düşmen öýtdüňmi? – diýip, tilkiniň ýanyna barypdyr.

Ýaňky tilki bolsa «Gorkan öňürder» edip:

– A-haw, möjek dost, sen maňa näme üçin ajyňy pürkýärsiň? Näme, men seniň bereniňi iýmedimmi? – diýipdir.

Möjegiň tilkä içi ýanyp duransoň:

– Näme üçin sen meni aldap, gapana düşürdiň? Indi seniň gözüň näme görerkä, sen bir dur bakaly! – diýip, haýbat atyp başlapdyr.

Onda tilki oňa:

– Aý, goýa, ol tilki nähili tilkidi? – diýip, mönsürän bolupdyr.

Onda möjek:

– O nähili tilkidi diýip bilmediksirän bolma-da, aýagy töle! – diýipdir.

– A-haw, möjek dost, seniň aýagyň maýyp bolmagyna nähili tilki sebäp boldy, gyzyly guýruk tilkimi ýa-da sümek guýruk tilkimi? – diýip soran bolupdyr.

Onda möjek:

– Guýrug-a edil sümek ýalydy öz-ä – diýipdir.

– Onda ol seniň diýýän tilkiň men däl, men guýrugy gyzyly tilkilerdendirin, ynanmasaň, guýrugymy göräý – diýip, dym-gyzyly bolup duran guýrugyny görkezipdir.

Şeýdip tilkijik ýene-de möjegi aldap, gaçyp gidipdir.

EŞEK WE ÖKÜZ

Eir bar eken, bir ýok eken, gadym zamanlarda bir daýhanyň iki sany öküzi hem bir eşegi bar eken.

Bu daýhan her ýyl öküzleri bilen özüniň çöpli-çalamly gaty ýerini sürüp, bugdaý, arpa, pagta we başga ekinler ekýär eken.

Emma daýhanyň ýer sürýän wagtlary eşegini işletmäge eli degmäni üçin, eşek ýatagynda dynç alýar eken.

Günlerde bir gün eşek öküzleriň otuny özi iýmek üçin, olary bir hili ýol bilen aldamak isläpdir we agşam ýer sürüp, ýadap gelen öküzleriň ýanyna baryp:

– Armaweriň, dostlarym, ýer sürmek bilen nädýärsiňiz? – diýen,

– Bar bolaweri, eşek dost, biz-ä şu günler ertirden agsama çenli ýer sürüp, gaty ýadaýarys. Ylaýta-da, meniň garrylygymdanmy nämemi, agşam gelenimde, ot-iýmimi hem doly alyp bilmeýärim – diýip, garry öküz zeýrenen.

Onda eşek:

– Bilýärsiňmi, öküz dost, men saňa ýer sürmekden galmagyn tärini öwredeýin – diýen.

Muny eşiden öküz begenjinden eşegiň ýanyna ýakynlaşyp, tizräk aýtmagyny islän.

Eşek:

– Ýnha, eýňň öňüne ot döker weli, ondan bir agyz hem datma, ertir hem ýeriňden galman, ýüzüňi sallap ýatan bol, eýňň bolsa: «Garry öküz-ä syrkawlapdyr-ow» diýip, seni ýer sürmekden galdyrrar – diýen.

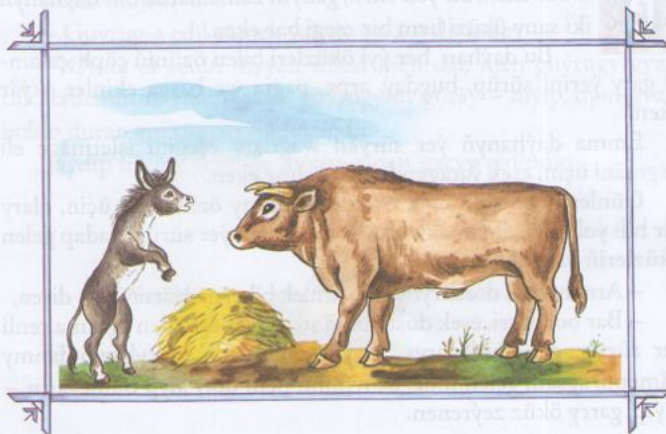
Garry öküz:

– Bolýar onda – diýip, eşegiň aýdyşy ýaly eden.

Daýhan ertir gelip görse, garry öküzi otuny iýmän ýüzüni sallap ýatyrmyş.

Onda daýhan:

«Ýaman ýerde gaý tutdy» diýen ýaly, sürümiň ortasynda bu

öküziň syrkawlaýşyna seret! – diýip, zeýrenen we onuň öňündäki iýmedik otlaryny alyp:

– Eşek han! Sen iýäý! – diýip, eşegiň öňüne oklan.

Eşek bolsa hiç zatdan habarsyz bolan bolup, garry öküziň otuny бүтинleý iýen.

Daýhanyň ýeke öküz bilen ýer sürüp bilmejegine gözi ýetip:

– Gel, şu gün bu öküziň ýanyna eşek hany goşup sürüp göreýin – diýip, beýleki öküz bilen eşegi goşup, ýer sürmäge başlan.

Eşek ilkişada birazrak wagt öküziň aýagyna eýeren bolsa-da, soňabaka ýadap, halys ýaraman, yza galmaga başlaýar. Şeýle bolsa-da daýhan ýerini basym sürüp gutarjak bolup, eliniň ýetişdiginden eşegi saýgylap, ertirden aňsama çenli ýer sürýär.

Aňsam eşegiň halys sütüni süýnüp, ýatagyna gelýär.

Garry öküz oňa:

– Ýeri, eşek dost, armaweri, neneň, ýer sürmek kyn ekenmi? – diýip soran.

Eşek syr bildirmejek bolup:
– Bar bol, ýer sürmeg-ä kyn däl welin, gürrüň seniň üstünde gidýär – diýen.

Öküz eşegiň sözüne haýran galyp:
– O nähili gürrüň? – diýen.

«Garry öküzi öldüräýmesek boljak däl, ol syrkawlap, işe hem ýaranok» diýip, daýhan gürrüň edýär – diýen.

Muny eşiden öküz gorkup:

– Onda näme edeyin, eşek dost? – diýip soran.

Eşek:

– Sen ondan gorkma, öňkiň ýaly eýäň beren otlaryny iý, üstesine-de, ertir ýanyňa eýäň gelende, mesirgäp, bökjeklän boluber – diýen.

Garry öküz ýene-de eşegiň aýdyşy ýaly, eýesiniň beren otuny iýen we ertir eýesi gelende, oýan-buýan bökjeklän.

Daýhan muny görüp:

– Garry öküz-ä gutulypdyr-ow! – diýip, ýene-de öküzleri bilen ýer sürmek işini dowam etdiren.

Şunluk bilen, eşek hem ýer sürüp, taýak iýmeden dynan.

JIKJIKI

Bir bar eken, bir ýok eken, jikjiki diýen bir guşjagaz bar eken. Jikjiki joňk-joňk edip, ol agaçdan bu agaja böküp, uçup-gonup ýörkä, bir ýandagyň üstünden barýar. Ýandagyň gülüne, ýapragyna guwanyp, uçup, onuň üstüne gonanda, aýagyna ýandagyň tikenini çümýär.

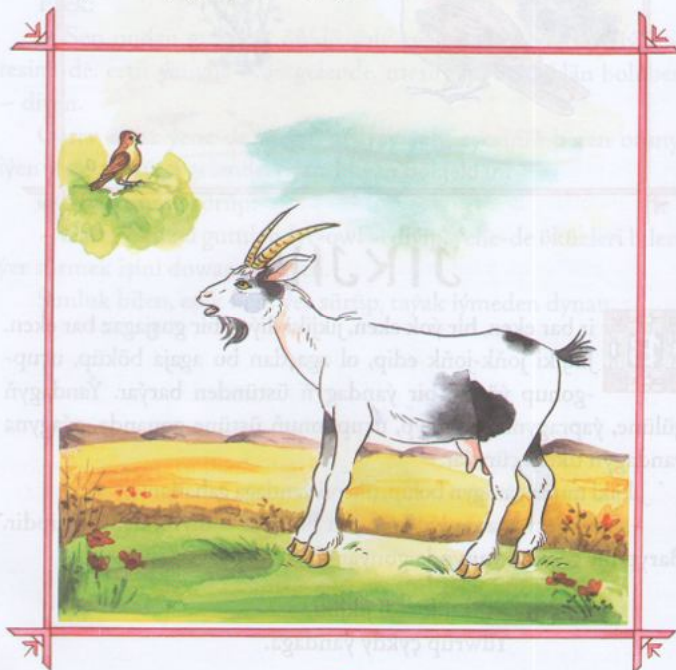
Jikjiki muňa gamgyn bolup, tikenli ýandaga gaharlanyp:

– Seni geçi agama iýdirmesem bolmaz – diýip, uçup gidipdir. Baryp bir geçiniň ýanynda gonýar-da:

– Jik-jik etdi jikjiki,
Ýüwrüp çykdy ýandaga.

Ýandak urdy aýaga,
Oturdy agramaga –
diýip, yzyndan hem:
– Geçi aga, geçi aga, sen şol ýandagy iýip bermezmiň? –
diýýär.
Geçi:
– Men bu ýerde gülli ýorunjany goýup, seniň tikenli ýandagyňa
gitmen – diýipdir.
Geçiden bu jogaby eşiden jikjiki:

– Möjek agama aýdyp, sen geçini iýdirmesem bolmaz – diýip,
uçup möjeginiň ýanyna gidipdir.
Möjeginiň ýanyna baryp:
– Möjek aga, möjek aga, şu ýerde bir päli azan geçi bar, şony
iýip, meniň bir içimi sowatsana! – diýýär.
Möjek:
– Bu ýerdäki guýrugy kersen ýaly semiz goýny goýup, men
seniň arryk geçiňe gitmen – diýen.
Jikjiki:
– Men mergen agama aýdyp, seni atdyrmasam bolmaz – diýipdir.

Soň uçup, mergen agasynyň ýanyna barypdyr-da:
 – Mergen aga, mergen aga, şu ýerde bir möjek bar, şony bir atyp bersene! – diýipdir.

Mergen:

– Daranyşyp oturan meýdan horazlary we towuklary barka, olary goýup, men seniň porsy möjegini atmaga gitmen – diýipdir.

Jikjiki:

– Baryp syçan agama aýdyp, seniň däri gutyňy deşdirmesem bolmaz – diýip, syçanyň ýanyna uçup gidipdir.

Jikjiki syçanyň ýanyna baryp:
 – Syçan aga, syçan aga, şu ýerde bir mergen bar, şonuň däri gutusyny deşip bersene! – diýip ýalbaran.

Syçan:

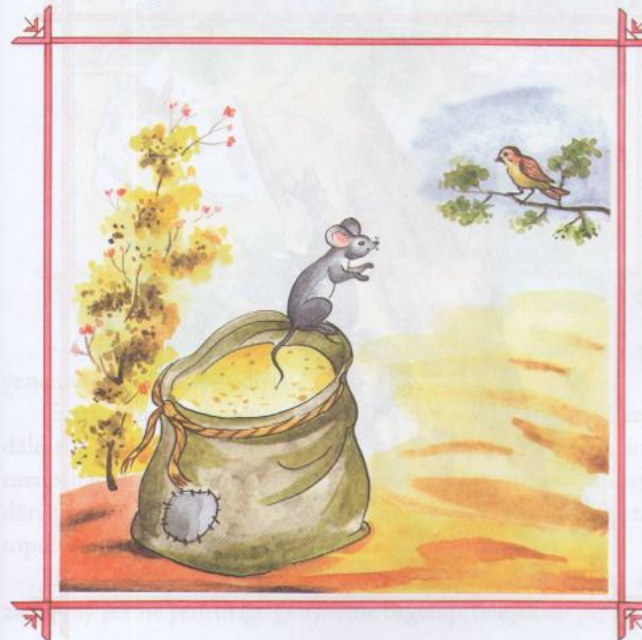
– Men bu ýerdäki gyzyň harmany, alty aýlyk jöwenleri goýup, seniň däri gutyňy deşmäge gitmen – diýipdir.

Onda jikjiki:

– Pişik agama aýdyp, sen syçany iýdirmesem bolmady – diýen.

Jikjiki mundan uçup gidip, pişik agasynyň ýanyna barypdyr-da:

– Pişik aga, pişik aga, şu ýerde bir syçan bar, şony bir iýip bersene! – diýipdir.

Pişik:

– Bu ýerdäki süýt bilen mele bugdaýyň nanyny goýup, seniň porsy syçanyňy iýmäge gitmen – diýipdir.

Jikjiki:

– Garry mamama aýdyp, sen pişigi ýençdirmesem bolmady – diýip, uçup giden.

Jikjiki uçup barşyna, bir ýüň saýyp oturan garry mamanyň üstünden baran. Garry mama bolsa ýüňüni ýele bermejek bolup oturan eken.

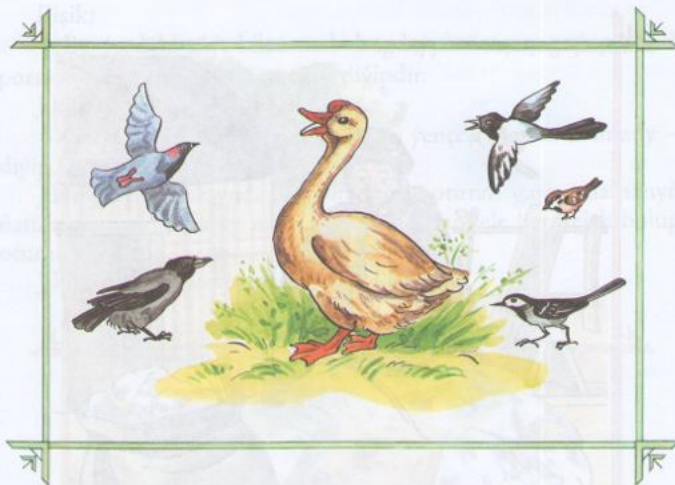
Jikjiki garry mama ýüzlenip:

– Garry mama, garry mama, şu ýerde bir pişik bar, şony ýençmeseň bolmady – diýen.

Garry mama pikirlenip, içini gepledip: «Şu guşjagaz ýöne guş dälidir. Şu guşjagaz geçdi weli, şemal ýatyberdi» diýip, ýerinden turup, hasasyny eline alyp ugrady. Pişik muny görüp syçana, syçan däri gutuly mergene, mergen möjege, möjek geçä, geçi ýandaga tarap topulýar.

Jikjiki bularyň hemmesiniň mamadan gorkup, öňki öz islän zatlaryny ýerine ýetirmäge gidişlerine begenip, bökjekläp gaýdypdyr.

GAZ HEM ĐURNÄ

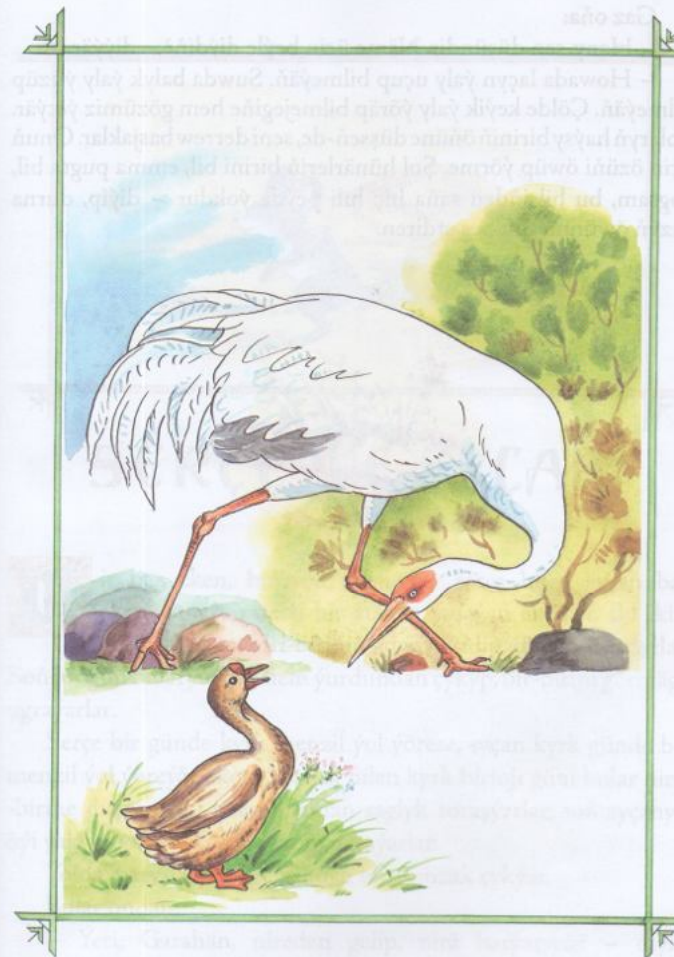
Bir bar eken, bir ýok eken, öwünjeň bir gaz bar eken. Bu gaz her bir guşuň ýanyna baranda: «Dünýäde meniň ýaly başarjaň haýwan barmykan?!» diýip öwner eken.

Bir gün şu gaz bir topar guşuň ortasynda oturyp, şolara garap:

– Hiç biriňiz mençe ýoksuňyz, Men uçaýyn diýsem, asmanda ganat ýaýyp uçup bilýän, ýüzeýin diýsem, uly deňiz, derýalarda, göm-gök köllerde, suratymy suwa düşürüp, bāý, ýüzüp bilýärim-ä, ýöräýin diýsem hem gury ýerde-de, çöllerde-de ýöräp bilýän – diýip öwnüp otyrka, onuň ýanyna bir durna gelipdir.

Ol oňa:

– A-how, gaz dost, sen bu hünärleriňe guwanyp, öwnüp oturma. Ol hünärleri başaryşyň ýöntem. Hemmesi birigip, emelli-başly ýeke hünäre degmez – diýipdir.

Gaz oňa:

- Hany, sen düşündir. Näme üçin beýle diýdiň? – diýýär.
- Howada laçyn ýaly uçup bilmeýäň. Suwda balyk ýaly ýüzüp bilmeýäň. Çölde keýik ýaly ýöräp bilmejegiňe hem gözümüz ýetýär. Şolaryň haýsy biriniň öňüne düşseň-de, seni derrew basjaklar. Onuň üçin özüňi öwüp ýörme. Şol hünärleriň birini bil, emma pugta bil, ýogsam, bu bilşinden saňa hiç hili peýda ýokdur – diýip, durna gazyn öwünmesini bes etdiren.

SERÇE WE SYÇAN

Bir bar eken, bir ýok eken, bir serçe bilen syçan bar eken. Bularyň hersi bir ýurtda ýaşaýan ekenler. Bu ikisi görüşmezden, biri-biriniň adyny eşidip, dost bolupdyrlar. Soň bir gün bularyň ikisi hem ýurdundan çykyp, bir-birini görmäge ugraýarlar.

Serçe bir günde kyrk menzil ýol ýörese, syçan kyrk günde bir menzil ýol ýöreyär eken. Şonluk bilen kyrk birinji günü bular biri-birine duşýar. Ilki görüşip, aman-saglyk sorasýarlar, soň syçanyň öýi ýakyn bolansoň, şoňa tarap ugraýarlar.

Ýolda baryşlaryna önlerinden bir tomzak çykýar.

Bular ondan:

- Ýeri, Garahan, nireden gelip, nirä barýarsyň? – diýip sorasýarlar.

Ol hem:

– Meniň dogry adymy tutuň, meniň adym Garahan dälär, kim maňa Garahan diýip aýtsa, ol maňa göwni ýetmän aýdýandyr. Meniň adym Tomuzgan baýdyr – diýen.

– Bar, Tomuzgan baý bolsun, nireden gelýärsiň?

– Şu ýakyn ýerde biri toý edýär. Şoňa çagyrylypdym.

– Ýolda-yzda näme gördüň?

– Üýtgeşik bir gören zadym-a ýok. Ýöne ýaňy ýolda gelşime bir harmanyň başynda bir garga bilen bir geçiniň dawa edip duranlaryny-ha gördüm.

– Olar nämäniň üstünde dawalaşýarlar?

– Aý, bilmedim. Geçä aýdýar, «Men haýwanlaryň mollasy, onuň üçin hem harmanda galan arpalar meniňki» diýýär. Garga hem: «Men ekilende-de, orlanda-da, döwlede-de ýanyndan aýrylmadym, onuň üçin-de galan-gaçagy meniňki bolmaly» diýýär.

Syçan ony eşidip:

– Dat, serçe jan, ýöräweräli, bize hem zat ýetmezmiä? – diýip, ylgap şol harman jaýa tarap gidipdirler. Baryp görseler, hiç janly-jemende ýok diýýär.

Syçan ýoldaşyna garap:

– Serçe dost, sen maňa bir kömek et, ikimiz şu harmanyň başynda bir ammar gazaly. Şoňa gys üçin azyk salyp goýaly, hem saňa, hem maňa bolar – diýip, duran ýerinden ammar gazmaga başlan. Serçeden oňa kömek bolmandyr.

Az salymdan syçan agzy dar, düýbi giň bir hin ýasap çykypdyr.

Soň syçan bilen serçe harman ýerdäki galan-gacan däneleriň hemmesini şol hine daşapdyrlar. Hiniň agzyny bolsa gömüp, däneleri gysa niýetläp goýupdyrlar.

Şonluk bilen, aradan ep-eşli wagt geçipdir, ahryy gys gelipdir. Bular ammary açmaly bolupdyrlar. Syçan ammaryň agzyny açyp, özi içine girip, garnyny doýrup çykypdyr. Serçe girjek bolupdyr weli, ammara sygmandyr.

Soň ol syçana garap:

– Syçan dost, men hem sygar ýaly, munuň agzyny biraz giňeltsene! – diýipdir.

Syçan:

– Serçe dost, zähmetiň hemmesini diýen ýaly men çekendirin, onuň üçin rehnedini hem özüm göreýin. Sen bolsaň, men işlämde, ýöne ýanymda durupdyň, şonyňa hak bereýin – diýip, bir penje arpany serçäniň önüne sepipdir.

Serçe gahar edip, olary-da alman:

– Indi ikimiziň dostlugymyz şunuň bilen gutardy – diýip, syçandan öýkeläp gidipdir.

Serçe şol barşyna bir garaguşuň ýanyna baryp, şoňa arz eden.

– Syçan kim bolupdyr, seniň hakyňy iýerçe, ýör, sen maňa onuň bolýan jaýyny bir görkez – diýip, garaguş serçäni önüne salyp gaýdypdyr. Şol wagtlar syçanyň hem hiniň daşyna çykyp, güneşläp oturan wagty eken. Syçan garaguşy yzyna düşürip gelýän serçäni görüp, gözünüň gytagy bilen seredip oturan.

Serçe şol gelşine yzyna gaňrylyp, garaguşa garap:

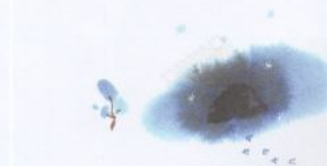
– Holha, syçan hininiň agzynda otyr, bildirmän üstüni basaýmasaň, soň bize aldyrmaz – diýipdir.

Garaguş öz güýjüne buýsanyp:

– Göreris nähili aldyрмаýşyny. Sen şu taýda dur – diýip, özi syçana topulypdyr.

Garaguş ýakyn gelende syçan hine giren. Garaguş badyny saklabilmän, özüni bat bilen ýere urupdyr. Şol ýerde hem jany çykypdyr.

Syçan bolsa öz zähmetini arkaýyn özi iýmäge başlapdyr.

M A Z M U N Y

<i>Küýze we tilki</i>	3
<i>Esek we öküz</i>	8
<i>Jikjiki</i>	12
<i>Gaz hem durna</i>	16
<i>Serçe we sycan</i>	18

KÜÝZE WE TILKI

Ertekiller

Redaktor
Suratçy
Surat redaktory
Teh. redaktory

B. Orazdurdyýewa
W. Petrenko
G. Orazmyradow
O. Nurýagdyýewa

